

**Theme: Criminal-Legal Essence of Domestic Violence and the Grounds for its
Criminalization**

Baxramov Fayzullo Jumaboy o'g'li

4th-year student of the Jurisprudence Department,

Faculty of Economics, Tashkent State Transport

University. fayzullobaxramov@gmail.com

Abstract: This article provides a systemic study of the criminal-legal essence of the institution of domestic (household) violence and its transformation within the social life of society. The author substantiates the importance of referring to historical sources when interpreting the conceptual foundations of specific legal phenomena to ensure scientific objectivity. The research offers a comprehensive analysis of the role of Law No. ZRU-829, adopted on April 11, 2023, within the national legal system and the fundamental substance of Article 126¹, introduced into the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan as a result of this legislation.

The central part of the article elucidates the correlation between the concepts of "violence," "harassment," and "stalking," identifying their terminological distinctions and the boundaries between criminal and administrative law. Specifically, the study provides a scientific evaluation of the physical, psychological, economic, and sexual forms of domestic violence, as well as their impact on the victim's psyche and social status. Furthermore, the article analyzes the scientific and theoretical aspects of elevating domestic violence from a "private matter" to a "public problem"—categorizing it as a socially dangerous act that necessitates mandatory state intervention.

Keywords: Domestic (household) violence, conceptual, criminalization, implementation, UN (United Nations), unlawful (illegal), violence, harassment, stalking, traumatic bonding, conflict of social roles, aggression, systemic oppression in the family environment, economic and psychological violence, protection order.

Мавзу: Оилавий (маиший) зўравонликнинг жиноят-ҳуқуқий моҳияти ва унинг криминаллаштирилиш асослари

Аннотация: Мазкур мақолада оилавий (маиший) зўравонлик институтининг жиноят-ҳуқуқий моҳияти ва унинг жамият ижтимоий ҳаётидаги трансформацияси тизимли равишда тадқиқ этилган. Муаллиф муайян ҳуқуқий ҳодисаларнинг концептуал асосларини талқин қилишда тарихий манбаларга мурожаат қилиш орқали илмий объективликка эришиш муҳимлигини асослаб беради. Тадқиқотда 2023 йил 11 апрелда қабул қилинган ЎРҚ-829-сонли Қонуннинг миллий ҳуқуқ тизимидаги ўрни ва унинг натижасида Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига киритилган 126¹-модданинг мазмун-моҳияти атрофлича таҳлил қилинган. Мақоланинг марказий қисмида “зўравонлик”, “тазйик” ва “тақиб этиш” тушунчаларининг ўзаро нисбати, уларнинг жиноят ва маъмурий ҳуқуқ соҳаларидаги чегаралари ҳамда терминологик фарқлари очиб берилган. Хусусан, оилавий зўравонликнинг нафақат жисмоний, балки руҳий, иқтисодий ва жинсий шакллари, уларнинг жабрланувчи руҳияти ва ижтимоий ҳолатига таъсири илмий жиҳатдан баҳоланган. Шунингдек, оилавий зўравонликни “шахсий муаммо” тоифасидан “публик муаммо” — яъни давлат аралашуви шарт бўлган ижтимоий хавfli қилмиш даражасига кўтарилиши илмий ва назарий томонлари таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: Оилавий (маиший) зўравонлик, концептуал, криминализация, имплементация, БМТ, ғайриҳуқуқий, зўравонлик, тазйик, тақиб этиш, травматик боғланиш, ижтимоий роллар тўқнашуви, агрессия, оилавий муҳитдаги тизимли зулм, иқтисодий ва руҳий зўравонлик, ҳимоя ордери.

Муайян ҳуқуқий институтнинг ёки ҳуқуқий ҳодисаларнинг концептуал асосларини талқин қилишда уларнинг тарихий манбаларига мурожаат қилиш илмий объективликни таъминлайди. Жиноят ҳуқуқида Оилага, ёшларга ва ахлоққа қарши жиноятлар институти ҳам бундан мустасно эмас. Шу боис оилавий (маиший) зўравонликни мустақил жиноят таркиби сифатида криминализация (илгари қонуний ёки тартибга солинмаган ҳаракат ёки хатти-ҳаракатлар қонун билан тақиқланиб, уни алоҳида жиноят сифатида белгиланиши¹⁾ қилиниши ва унинг ҳуқуқий табиатини ўрганиш, жамиятнинг энг муқаддас бўғини ҳисобланмиш оила институтини ҳимоя қилишда муҳим аҳамият касб этади. Мазкур институтнинг тарихий ривожланиш босқичларини тадқиқ этиш орқали шахснинг яқин қариндошлик муносабатларидаги дахлсизлигини баҳолаш ва истиқболдаги ҳимоя механизмларини белгилаш мумкин. Зеро, оилавий муҳитда инсоннинг эрки, шаъни ва жисмоний хавфсизлигини ҳуқуқий жиҳатдан кафолатлаш демократик ҳуқуқий давлатчилик ва инсонпарварлик тамойилларининг энг олий кўриниши десак муболаға бўлмайди. Тарихий тажриба ва замонавий халқаро стандартларнинг уйғунлашуви натижасида, оилавий зўравонликка қарши курашиш институти бугунги кунда инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг глобал тизимида стратегик аҳамиятга эга бўлган марказий йўналишга айланди. Шу сабабли ҳам жиноят ҳуқуқида Оилавий (маиший) зўравонлик тушунчаси ва унинг ижтимоий моҳияти ҳамда келиб чиқиш тарихи, ривожланиш босқичларини тадқиқ этиш устувор вазифалардан биридир.

“Хотин-қизлар ва болалар ҳуқуқлари, эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилиш тизими янада такомиллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига

¹ <https://lsd.law/define/criminalization>

Ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”² ги 2023 йил 11 апрелдаги 829-сон қонунига мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига Оилавий (маиший) зўравонлик жиноятига оид янги норма 126¹-модда киритилди. Ушбу янги норманинг киритилиши натижасида қатор ўзгартиришлар ва қўшимчалар кирилишига сабаб бўлди. Хусусан, Жиноят кодексининг 17-моддаси иккинчи ва учинчи қисмларига, 66¹-модданинг биринчи қисмига, 104-105-110-моддаларининг биринчи ҳамда 109-модданинг иккинчи қисми диспозицияларига ўзгартиришлар киритилди.

Оилавий (маиший) зўравонликнинг жиноий қилмиш сифатида эътироф этилиши ва Жиноят кодексига алоҳида норма сифатида киритилиши, энг аввало, халқаро ҳуқуқий стандартларни миллий қонунчиликка имплементация қилиш зарурияти билан белгиланади. Хусусан, ушбу ислохотлар БМТнинг Хотин-қизларни камситишнинг барча шаклларида барҳам бериш бўйича қўмитасининг Ўзбекистон ҳукуматига йўллаган тавсияларини ижро этиш доирасида амалга оширилди. Мазкур тавсиялар оиладаги зўравонлик учун жиноий жавобгарликни белгилаш, айбдор шахсларга қилмишнинг ижтимоий хавфлилик даражасига муносиб жазо чораларини қўллашни таъминлаш мақсадида Жиноят ва Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекслар ҳамда соҳага оид қонун ҳужжатларига концептуал ўзгартиришлар киритишни тақозо этган эди.

Шу ўринда зўравонлик, тазйиқ ва тақиб этиш ҳамда Оилавий (маиший) зўравонлик тушунчалари ўзи нима, "Оилавий зўравонлик" ва "маиший зўравонлик" тушунчаларининг фарқи, илгари бу "шахсий муаммо" (инсон ҳуқуқларининг хусусий соҳаси) деб қаралар эди, ҳозир эса публик муаммо — яъни давлат аралашishi шарт бўлган ижтимоий хавфли қилмиш эканлиги ва ижтимоий ҳуқуқий моҳияти нималардан иборат эканлигига тўхталиб ўтсак.

² Ўзбекистон Республикасининг Қонуни, 11.04.2023 йилдаги ЎРҚ-829-сон - <https://lex.uz/docs/6430272>

Зўравонлик — хотин-қизларга нисбатан жисмоний, руҳий, жинсий ёки иқтисодий таъсир ўтказиш ёки бундай таъсир ўтказиш чораларини қўллаш билан таҳдид қилиш орқали уларнинг ҳаёти, соғлиғи, жинсий дахлсизлиги, шаъни, кадр-қиммати ва қонун билан ҳимоя қилинадиган бошқа ҳуқуқлари ҳамда эркинликларига тажовуз қиладиган ғайриҳуқуқий ҳаракат (ҳаракатсизлик)³ тушунилади. Демак зўравонликка қисқача бир сўз билан тариф берадиган бўлсак маълум бир шахсга ҳуқуқлар ва эркинликларига қаршилик қилиш ҳамда таъсир ўтказиш ёки таъсир ўтказиш чоралари билан таҳдид солиш орқали ҳаёти, соғлиғи, шаън, кадр-қиммати ва бошқа эркинликларига тажовуз қилувчи ҳаракат ёки ҳаракатсизлик тушунилар экан. Қонунчилигимизда фақатгина хотин-қизларга нисбатан деб тариф берилган бироқ ушбу жиноятнинг жабрланувчиси айнан хотин қизлар эмас балки ёш болалар, эркеклар ёки ўспирин ёшидаги йигитлар ҳам бўлиши мумкин.

Қонунчилигимизда тазйиқ ва тақиб этиш тушунчалари ҳам мавжуд. Бу тушунчаларнинг зўравонлик билан қандай боғлиқлик томонлари бор?

Тазйиқ — содир этилганлиги учун маъмурий ёки жинсий жавобгарлик назарда тутилмаган, хотин-қизларнинг шаъни ва кадр-қимматини камситадиган ҳаракат (ҳаракатсизлик), шилқимлик, таъқиб этиш.

Таъқиб этиш — жабрланувчининг хоҳиш-иродасига қарши, унинг икки ёки ундан ортиқ марта қаршилик кўрсатганлигига ёхуд огоҳлантирганлигига қарамай содир этиладиган, жабрланувчини қидиришда, у билан оғзаки, телекоммуникация тармоқлари воситасида, шу жумладан Интернет жаҳон ахборот тармоғи орқали ёки бошқа усулларни қўллаш йўли билан мулоқотга киришишда, унинг иш, ўқиш

³ Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида – Ўзбекистон Республикасининг Қонуни, 02.09.2019 йилдаги ЎРҚ-561-сон. <https://lex.uz/docs/4494709>

ва (ёки) яшаш жойига боришда ифодаланган ҳамда жабрланувчида ўз хавфсизлиги учун хавотирлик кўзгатадиган ҳаракатлар.⁴

Юқорида тазйиқ ва тақиб этиш тушунчаларига эга бўлдик. Бу тушунчаларнинг бир-биридан фарқли жиҳатлари қуйидагича – тазйиқда шахснинг шаъни ва қадр-қимматини камситадиган, унинг иродасини синдиришга қаратилган руҳий, жисмоний ёки иқтисодий таъсир ўтказишда ифодаланиб, мотив-мақсад шахснинг хатти-ҳаракатини зўрлик билан бошқариш ёки маълум бир ишни қилишга (ёки қилмасликка) мажбурлашда намоён бўлади ва кўпинча нофаол ҳаракат билан содир этилади. Тақиб этишда эса шахснинг хоҳиш-иродасига қарши равишда уни изидан кузатиш, алоқага киришишга уриниш ва уни доимий хавотирда сақлашда ифодаланиб, мотив-мақсад жабрланувчининг шахсий ҳаёти дахлсизлигини бузиш ва уни психологик жиҳатдан безовта қилиш билан намоён бўлади ва бу хатти-ҳаракат кўпинча фаол ҳаракатлар билан содир этилади. Хусусиятлари жиҳатдан тазйиқ кўпинча бевосита мулоқотда (юз-ма-юз) содир бўлади. Мисол учун: уйда доимий равишда бақариш, ҳақорат қилиш, иқтисодий жиҳатдан чеклаш ва бошқаларда ифодаланса, тақиб этиш эса зўравон жабрланувчининг яшаш жойида, ишхонасида пайдо бўлиши, телефон ёки ижтимоий тармоқлар орқали тинимсиз хабарлар юбориши мумкин. Зўравонлик бевосита бўлмаса-да, жабрланувчида доимий кўрқув ҳиссини уйғотиш билан амалга оширилади.

Оилавий (маиший) зўравонлик деганда – оила аъзосининг бошқа оила аъзосига нисбатан унинг ҳуқуқларини, эркинликларини, қонуний манфаатларини бузадиган, жисмоний ва (ёки) руҳий азоб уқубатларга олиб келадиган, унинг ҳуқуқларини чеклайдиган, баданга шикаст етказилишига сабаб бўладиган қасддан

⁴ Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида – Ўзбекистон Республикасининг Қонуни, 02.09.2019 йилдаги ЎРҚ-561-сон. <https://lex.uz/docs/4494709>. 3-модда.

содир этиладиган жисмоний, рухий, иқтисодий ёки жинсий характердаги хатти-ҳаракатни содир этилиши тушунилиши лозим.⁵

Демак оила аъзосининг бошқа оила аъзосига нисбатан ҳуқуққа хилоф хатти-ҳаракат содир этиши оилавий (маиший) зўравонлик сифатида баҳоланади. Бунда зўравонлик деганда оилада бирга яшаётган ёки қариндошлик муносабатларида бўлган шахснинг бошқа бир оила аъзосининг инсон сифатидаги ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини қасддан бузишга қаратилган ҳаракатлари тушунилади. Ушбу ҳаракатлар натижасида жабрланувчининг жисмоний ёки рухий ҳолатига зарар етказилиши, уни қўрқитиш, камситиш, таҳқирлаш, таҳдид қилиш, мажбурлаш орқали босим ўтказиш ёки эркин яшашига тўсқинлик қилиш ҳолатлари юзага келади. Зўравонлик фақатгина тан жароҳати етказиш билан чекланмайди, балки инсон шаъни ва кадр-қимматига тажовуз қилиш, унинг фикр билдириш, меҳнат қилиш, мулкка эгалик қилиш, таълим олиш ёки эркин ҳаракатланиш ҳуқуқларини чеклаш каби ҳолатларни ҳам ўз ичига олади. Бундай хатти-ҳаракатлар жабрланувчининг жисмоний саломатлигигагина эмас, балки унинг рухий ҳолатига, ўз-ўзига ишончига ва жамиятдаги мавқеига ҳам салбий таъсир кўрсатади. Шунингдек, оилавий зўравонлик иқтисодий шаклда ҳам намоён бўлиши мумкин. Масалан, оила аъзосини моддий таъминотдан маҳрум қилиш, унинг даромадидан фойдаланишга рухсат бермаслик, ишлашини тақиқлаш, мол-мулкни тортиб олиш ёки қарзга ботириш орқали уни иқтисодий жиҳатдан қарам ҳолатга солиш шулар жумласидандир. Бу эса шахснинг мустақил қарор қабул қилиш имкониятини чеклайди. Бундан ташқари, жинсий характердаги зўравонлик ҳам оилавий муносабатларда учрайди. У шахснинг розилигисиз жинсий муносабатга мажбурлаш, унинг кадр-қимматини поймол

⁵ Баданга қасддан шикаст етказишга оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг Қарори, 27.06.2007 йилдаги 6-сон. <https://lex.uz/docs/1592419>

қилиш, шаънига путур етказиш каби хатти-ҳаракатларда ифодаланади. Бу ҳолатлар инсоннинг дахлсизлигига қарши қаратилган оғир ҳуқуқбузарлик ҳисобланади. Хулоса қилиб айтганда, оила аъзосининг бошқа оила аъзосига нисбатан қасддан содир этган жисмоний, руҳий, иқтисодий ёки жинсий характердаги ҳар қандай ҳаракати жабрланувчининг ҳуқуқ ва эркинликларини чеклаб, унга азоб-уқубат етказса, у оилавий зўравонлик сифатида баҳоланади ҳамда қонунчиликка мувофиқ ҳуқуқий жавобгарликка сабаб бўлади.

Нима сабабдан қонунчилигимизда оиладаги зўравонлик эмас балки “Оилавий (маиший) зўравонлик” деган жумла билан белгилаб қўйилган? Бунинг асосий сабаби нима?

Юқоридаги ссаволни турлича таҳлил қилиш мумкин мазмуний тарафдан мулоҳаза қилинса маиший сўзи кундалик турмуш тарзига, уй-рўзғор юмушларига ва инсоннинг яшаши учун зарур бўлган оддий эҳтиёжларга тегишли деган маънони англатади. Бироқ юридик жihatдан унда эмас. Оиладаги зўравонлик билан маиший зўравонликнинг фарқлижihatлари ҳам шунда яъни оилавий зўравонлик — бу қон-қариндошлик ёки никоҳ ришталари билан боғланган инсонлар орасидаги зулмидан ҳиссиётлар ва яқинлик даражаси юқори бўлгани учун жабрланувчининг ёрдам сўраши кийинроқ кечади ва ерда зўравонлик бир марталик жанжал эмас, балки узоқ давом этувчи назорат каби ҳаракатларда намоён бўлади. Маиший зўравонликда эса “рўзғор” ва “уй” тушунчаси билан боғлиқ. Масалан, алоҳида яшайдиган, лекин доимий равишда собиқ турмуш ўртоғига тазйиқ ўтказадиган шахснинг ҳаракати ҳам маиший зўравонликка кириши мумкин.

Оилавий зўравонликда фақат расмий ёки норасмий оила азолари ўртасида(яъни никоҳдаги ёки шаърий никоҳдаги ўртоғи ва бошқалар), маиший зўравонликда эса оила аъзоларидан татурмуш шқари, бирга яшайдиган ёки

рўзғори битта бўлган шахсларни ҳам (яъни бирга яшовчи қариндошлар, собиқ эр-хотинлар ёки ҳатто бир уйда ижарада турувчилар) ўз ичига олади. Шунингдек оилавий зўравонлик кўпинча гендер тенгсизлигига асосланадиган бўлса (яъни эрнинг хотин устидан назорати), маиший зўравонликда ёш ёки ижтимоий мақомга (қайнонанинг келинга ёки катталарнинг болаларга тазйиқи) асосланади. Психологик жihatдан оилавий зўравонликда “Травматик боғланиш” мавжуд бўлиб ушбу ҳолатда жабрланувчи зўравонга ҳиссий боғланиб қолади, маиший зўравонликда "Ижтимоий роллар тўқнашуви" бўлиб бу бир ҳудудда яшаш мажбуриятдан келиб чиқадиган агрессия кўринишида бўлади. Оилавий зўравонликда вақт ўтиши билан зўравонлик шакли ўзгариб боради (масалан, психологик босимдан жисмоний калтаклашга ўтади), маиший зўравонликда маълум бир маиший муаммо ечилмагунча бир хил даражада давом этаверади (масалан, уй-жой талашиш ортидаги доимий заҳархандалик ва шу кабилар). Булар оилавий зўравонлик ва маиший зўравонликнинг бир-биридан асосий фарқли жihatлари ҳисобланади.

Бу иккала ҳаракат ёки ҳаракатсизлик натижасида содир этилалиган ижтимоий ҳавфли қилмишларнинг ўхшаш жihatлари ҳам мавжуд. Булар: латентлик (яширинлик) – ҳар икки қилмиш ҳам жамиятдан сир тугилади. “Уй гапини кўчага чиқарма” деган ижтимоий мазмундаги гаплар иккала ҳолатда ҳам зўравон фойдасига ишлайди. Иккала ҳолатда ҳам асосий мақсад — бошқа шахснинг иродасини синдиришда ифодаланади.

Юқорида амалга оширилган назарий таҳлиллар шуни кўрсатадики, агар қонунчиликда фақатгина “оилавий зўравонлик” тушунчаси билан чекланилса, бу ҳуқуқий тартибга солиш қамровини сезиларли даражада торайтириб қўяди. Чунки, “оилавий” атамаси асосан қон-қариндошлик ва расмий никоҳ ришталарига таянади, ваҳоланки, зўравонлик ҳолатлари фактик равишда бир рўзғор асосида

яшаётган ёки яқин маиший муносабатларда бўлган бошқа шахслар ўртасида ҳам кўп кузатилади. Шу сабабли, миллий қонунчилигимизда “Оилавий (маиший) зўравонлик” бирикмасининг қўлланилиши назарий ва амалий жиҳатдан тўла асосланган. Бу нафақат расмий оила аъзоларини, балки кенг маънодаги маиший муносабатлар иштирокчиларини ҳам ҳуқуқий ҳимоя остига олишга хизмат қилади. Бундай комплекс ёндашув инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг универсал принципларига мос келиб, яширин (латент) зўравонлик ҳолатларига қарши курашиш самарадорлигини оширади.

Эндиликда нима сабабдан бу ижтимоий хавфли ҳаракат(ёки ҳаракатсизлик) илгари "шахсий муаммо" (инсон ҳуқуқларининг хусусий соҳаси) деб қаралар эди, ҳозир эса публик муаммо — яъни давлат аралашishi шарт бўлган ижтимоий хавфли қилмиш эканлигига тўхталиб ўтсак.

Маълумки, 2023 йил 11 апрелдаги ислохотларга қадар миллий қонунчилигимизда “оилавий (маиший) зўравонлик” алоҳида ҳуқуқбузарлик таркиби сифатида эътироф этилмаган эди. Ушбу давргача оилада содир этилган тажовузкор ҳаракатлар соғлиққа етказилган зарарнинг оғирлик даражаси ёки ҳаракатнинг характериға қараб, МЖТКнинг 52-моддаси (Енгил тан жароҳати етказиш), 41-моддаси (Ҳақорат қилиш) ёки 183-моддаси (Майда безорилик) каби умумий нормалар билан малакаланган. Жиноий жавобгарлик масаласи эса фақат маъмурий жазо қўлланилганидан сўнг бир йил давомида қилмиш такроран содир этилган тақдирдагина юзага келган.

Эндиликда савол туғилади нима сабабдан ушбу юқорида санаб ўтилган нормалар билан тартибга солинмасдан МЖТК ҳамда Жиноят кодексига янги 59²-126¹-моддалар қабул қилинди бунинг асосий сабаби нима?

Ушбу янги нормаларнинг қабул қилиниши қуйидаги муҳим заруратлар билан асосланади:

Асосий сабабларидан бири бундай умумий ёндашув оилавий муносабатларнинг ўзига хос мураккаб хусусиятларини қамраб ололмаслиги сабабли, қонунчиликка янги — МЖТКнинг 59² ва ЖКнинг 126¹-моддалари киритилди. Илгари қўлланилган “майда безорилик” ёки “ҳақорат қилиш” нормалари зўравонликнинг фақат ташқи кўринишига баҳо берар эди. Янги нормалар эса зўравонликни “оилавий муҳитдаги тизимли зулм” сифатида алоҳида объект сифатида ажратиб кўрсатди. Аввалги нормалар асосан жисмоний жароҳатга таянган бўлса, янги моддалар иқтисодий ва руҳий зўравонлик учун ҳам тўғридан-тўғри жавобгарликни белгилади. Оилавий зўравонликда жабрланувчи зўравонга моддий ва психологик жиҳатдан боғлиқ бўлади. Янги моддаларнинг жорий этилиши давлатга жабрланувчини ҳимоя қилишда фақат жазолаш эмас, балки ҳимоя ордери ва бошқа профилактик чекловларни қўллаш имконини берди. Умумий нормалар доирасида жавобгарлик кўпинча енгил жарималар билан чекланган. Янги нормалар эса оилавий зўравонликни ижтимоий хавфи юқори бўлган қилмиш сифатида баҳолаб, жазо тизимини қаттиқлаштирди.

Шундай қилиб, оилавий зўравонликнинг алоҳида модда билан криминаллаштирилиши — давлатнинг бу иллатга “шахсий низо” эмас, балки инсон ҳуқуқларини бузувчи ижтимоий хавфли ҳаракат сифатида қарай бошлаганининг ҳуқуқий тасдиғи бўлди.

Хулоса сифатида айтиш мумкинки, оилавий зўравонликнинг криминализация қилиниши Ўзбекистон жиноят ҳуқуқи назариясида муҳим бурилиш ясади. Илгари ушбу қилмиш шахсий муносабатларнинг бир қисми сифатида “ёпиқ” муаммо деб қаралиб, фақат оғир оқибатлар келиб чиққандагина давлатнинг эътиборига тушган. Янги ҳуқуқий талқинга кўра, зўравонлик эндиликда инсон ҳуқуқларини бузувчи, оиланинг муқаддаслиги ва шахс дахлсизлигига тажовуз қилувчи публик хавфли ҳодиса сифатида эътироф этилди.

Бу давлатнинг оиладаги тазйиққа нисбатан мурасасиз позициясини ҳуқуқий жиҳатдан мустаҳкамлади. “Оилавий” ва “маиший” зўравонлик тушунчаларининг биргаликда қўлланилиши ҳуқуқий ҳимоя объектини сезиларли даражада кенгайтди. Тадқиқот шуни кўрсатадики, фақат никоҳ ришталари билан чекланиб қолмай, балки фактик рўзғор бирлиги ёки яқин маиший муносабатларни ҳам қамраб олиш — яширин (латент) зўравонлик ҳолатларини аниқлаш ва уларга барҳам беришнинг ягона самарали йўлидир. Бу билан қонун чиқарувчи “жабрланувчи” тушунчасини фақат расмий ҳужжатларга эмас, балки амалдаги ижтимоий воқеликка мослаштирди. Жиноят кодексига 126¹-модданинг киритилиши ва бошқа моддалар (104, 105, 110-моддалар) билан диспозитив боғлиқлигининг таъминланиши — жазо муқаррарлиги тамойилини кучайтирди. Эндиликда зўравонликнинг тўртта шакли (жисмоний, руҳий, иқтисодий ва жинсий) учун алоҳида жавобгарликнинг белгиланиши, ҳуқуқни қўллаш амалиётида илгари эътибордан четда қолган руҳий босим ва иқтисодий қарамлик каби латент қилмишларни ҳам ҳуқуқий баҳолаш имконини беради. Ислоҳотларнинг БМТнинг CEDAW қўмитаси тавсиялари асосида амалга оширилгани миллий қонунчиликни халқаро инсон ҳуқуқлари тизими билан интеграция қилди. Оилавий зўравонлик учун алоҳида жавобгарликнинг мавжудлиги — потенциал ҳуқуқбузарлар учун кучли психологик тўсиқ ва жабрланувчилар учун давлат ҳимояси кафолати бўлиб хизмат қилади. Юқоридаги назарий таҳлилдан келиб чиқиб, қуйидагича қўшимча ва таклифларни киритиш мумкин. Оилавий (маиший) зўравонлик жиноятини содир этган ва жазо тайинланган шахсларги нисбатан фақат жазолаш билан чекланмай, зўравон шахсларнинг хулқ-атворини ўзгартиришга қаратилган мажбурий психологик коррекция дастурларини жорий этиш.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг Қонуни, 11.04.2023 йилдаги ЎРҚ-829-сон - <https://lex.uz/docs/6430272>
2. Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида – Ўзбекистон Республикасининг Қонуни, 02.09.2019 йилдаги ЎРҚ-561-сон. <https://lex.uz/docs/4494709>
3. Баданга қасддан шикаст етказишга оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг Қарори, 27.06.2007 йилдаги 6-сон. <https://lex.uz/docs/1592419>
4. “Ички ишлар органларининг оиладаги зўравонлик билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар профилактикасини такомиллаштириш” диссертация А.Ш.Муродов
5. Ўзбекистон Республикаси жиноят кодекси – 22.09.1994 йил
6. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси – 01.04.1995 йил.
7. “Оилавий зўравонлик” – мутахасислар учун қўлланма. А.Волошчук, М. Инакова. https://civicportal.org/files/publikacje/files/133_
8. Oilaviy (maishiy) zo‘ravonlik jinoyatlarini sudlarda ko‘rish amaliyoti. Тошкент 2024 йил. https://www.undp.org/uz/uzbekistan/publications/oilaviy-maishiy-zoravonlik-jinoyatlarini-sudlarda-korish-amaliyoti?utm_source=chatgpt.com